

NAAR EEN EVALUATIESYSTEEM VOOR DE VLAAMSE REGELGEVING¹

Peter Van Humbeeck
Attaché SERV
Jozef II-straat 12-16
1000 Brussel
Tel. +2/217.07.45
Fax. +2/217.70.08
Email. pvhumbbeck@serv.be

1. Inleiding

Zoals in vele andere landen en regio's wordt ook in Vlaanderen meer en meer belang gehecht aan de kwaliteit en het beheersen van de omvang van de reglementering. "Vereenvoudiging van de regelgeving", "vermijden van overbodige regels", "reguleren waar moet, dereguleren waar kan", enz. zijn de jongste jaren nooit ver weg uit partijprogramma's, regeerakkoorden en beleidsbrieven.

De initiatieven van het Vlaams Parlement en de opdrachten die de Vlaamse regering en verschillende ministers de voorbije jaren hebben gegeven om de reglementering door te lichten, zowel intern aan de eigen administratie als extern aan academici, commissies en consultants, hadden echter meestal een ad hoc karakter.

Hierin lijkt de jongste jaren enige verandering te komen. Voor de ex post doorlichting van de bestaande milieureglementering bijvoorbeeld werd een permanente evaluatiecommissie – de zgn. CEM - opgericht. Voor ex ante evaluatie van nieuwe reglementering maken effectenrapportages opgang (bv. een KMO-effectenrapport, mobiliteitseffectenrapport, emancipatie-effectenrapport, ...).

De ervaring leert evenwel dat dergelijke initiatieven slechts een deel van de verwachtingen kunnen inlossen. Het gevaar bestaat namelijk dat voor elk mogelijk effect van de reglementering een apart effectenrapport wordt opgesteld dat specifieke klemtonen legt, zonder onderlinge afstemming qua aanpak, hypothesen, procedure, timing, e.d. en zonder inhoudelijke integratie en - waar nodig - afweging van de resultaten. Verplichte effectenrapporten blijken op zich, net zoals een evaluatiecommissie, in vele gevallen weinig effectief te zijn indien ze niet worden ondersteund door een *globaal systeem* voor de bewaking en opvolging van de kwaliteit van de regelgeving (OECD 1997a, De Vries en Tonk 1998, ...).

In dit artikel wordt een voorstel gedaan voor de uitbouw van een dergelijk systeem in Vlaanderen. Dit voorstel is gebaseerd op een analyse van de aanpak en ervaringen in andere landen met evaluatie van reglementering (zie tevens SERV 1998).

Hierna wordt eerst algemeen ingegaan op wat onder evaluatie van regelgeving precies wordt verstaan (wat is evaluatie van regelgeving?) en op de motieven voor evaluatie (waarom?). Daarna worden de aanpak en ervaringen in andere landen met evaluatie van reglementering beschreven. Er werd vastgesteld dat de aanpak in andere landen niet alleen verschilt maar ook sterk evolueert. De bestaande praktijk is bovendien meestal gegroeid door 'vallen en opstaan'. De beschrijving wil dan ook niet in de eerste plaats de huidige stand van zaken weergeven, maar eerder vanuit een dynamisch perspectief de succesfactoren in kaart brengen². Concreet zal worden ingegaan op het voorwerp van de evaluaties (wat wordt er geëvalueerd?), de gehanteerde methodologieën (hoe?), de taakverdeling (door wie?) en de wijze waarop de integratie in het besluitvormingsproces plaatsvindt. In een voorlaatste paragraaf worden tevens enkele specifieke aandachtspunten vermeld. Tot slot worden voorstellen gedaan voor de uitbouw van een evaluatiesysteem in Vlaanderen.

---

¹ Dit artikel is geschreven ten persoonlijke titel en wordt midden 1999 gepubliceerd in het Vlaams Tijdschrift voor Overheids Management (VTOM).

² Momenteel heeft ongeveer de helft van de OESO-landen beleidsevaluatie-programma's lopen, tegenover één of twee landen in 1980, en het toepassingsgebied ervan wordt steeds verruimd (OECD 1997a). De meest uitgewerkte en uitgebreide evaluatiesystemen zijn te vinden in Australië, Canada, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. De analyse is dan ook vooral op de ervaringen in deze landen gebaseerd.

2. *Wat is evaluatie van regelgeving ?*

Vereenvoudigd voorgesteld kunnen vijf soorten *beslissingsmethoden* worden onderscheiden om de besluitvorming te ondersteunen (Jacobs 1997):

- Raadplegen van experts. De beslissing wordt genomen na raadpleging van één of meer experts;
- Zoeken van consensus. De beslissing wordt genomen door een groep belanghebbenden die overeenstemming bereiken over een beslissing waarin hun belangen evenwichtig aan bod komen;
- Politieke afweging. De beslissing wordt bepaald door de politieke belangen, gevoeligheden en prioriteiten;
- 'Benchmarking'. De beslissing wordt gebaseerd op een externe factor, bijvoorbeeld internationale regelgeving;
- Empirische onderbouwing. De beslissing is gebaseerd op feiten en op een analyse van de verwachte en/of werkelijke effecten in de praktijk.

Elke beleidsbeslissing is het resultaat van een combinatie van deze methoden. De precieze samenstelling van de mix verschilt van land tot land en hangt af van politieke en administratieve tradities en van de specifieke omstandigheden: kleinere landen passen bijvoorbeeld meer 'benchmarking' toe dan grotere landen, krantenkoppen sturen beslissingen meer in de politieke richting, enz.

Evaluatie van regelgeving, ex post of ex ante, kan als activiteit in principe via elk van de bovenstaande methoden gebeuren, maar is in de praktijk toch vooral verbonden met *empirische onderbouwing*. Een evaluatieprogramma heeft meestal twee centrale doelstellingen: het vergroten en versterken van (1) de rationele, analytische basis voor beslissingen en (2) van de publieke betrokkenheid tijdens de beleidsvoorbereiding. Evaluaties zijn dus gericht op het vergroten de transparantie en verbeteren de consultatie- en participatieprocessen, door empirische dimensie toe te voegen aan de consensus- en politieke beslissingsmethoden. Evaluatie van de regelgeving, ex post of ex ante, is dus geen substituut voor het maatschappelijk overleg. Het is er integendeel op gericht een beter geïnformeerd, gestructureerd en evenwichtig maatschappelijk debat mogelijk te maken. De concrete uitwerking van deze doelstellingen gebeurt vooral via *beleidseffectenrapportages* en via aangepaste methoden en structuren (zie verder).

3. *Waarom wordt er geëvalueerd ?*

Hoewel dit misschien in enkele landen aanvankelijk mee het opzet was, is de evaluatie van reglementering zeker niet (langer) bedoeld om de effectiviteit van de wetgeving te verminderen of de totstandkoming van nieuwe reglementering te vertragen³. Evaluatie van regelgeving is algemeen beschouwd bedoeld om het beleid, de reglementering en het regelgevingsproces te optimaliseren. Meer concreet kunnen de volgende motieven worden vermeld (OECD 1996b, 1997b, 1997c):

- *Verbeteren van de kwaliteit van de regelgeving*

De jongste jaren wordt steeds meer belang gehecht aan de kwaliteit en het beheersen van de omvang van de reglementering. Deze evolutie stelt men in nagenoeg alle landen van de OESO vast en heeft mee te maken met de groeiende vragen naar de efficiëntie van het beleid als gevolg van maatschappelijk-culturele factoren zoals de toestand van de overheidsfinanciën, het sociaal-economisch klimaat, de klemtoon op marktwerking, de globalisering van de economie enz. Evaluatie van de regelgeving is bedoeld om de totstandkoming van effectieve en efficiënte regelgeving te bevorderen, maar ook om op een meer systematische manier aspecten onder de aandacht te brengen die in de beleidsvoorbereiding en besluitvorming vaak onderbelicht blijven (bv. uitvoerbaarheid, handhaafbaarheid, milieu-effecten, ...).

- *Afstemming van doelstellingen*

Een moeilijke uitdaging voor beleidsmakers is het integreren of afwegen van uiteenlopende doelstellingen die elkaar wederzijds beïnvloeden. Van beleidsmakers wordt verwacht dat zij hoe langer hoe minder enkel met hun eigen materie begaan zijn, maar in hun beleid ook rekening houden met de positieve en negatieve effecten ervan op andere beleidsterreinen. De ervaring leert dat de effecten op en afwegingen tussen de verschillende doelstellingen van overheidsbeleid beter beheerd kunnen worden via doordachte evaluaties. Zij verzekeren bovendien beter dat ook lange termijn- en diffuse belangen voldoende aan bod komen.

---

³ De naamsverandering van de Deregulation Unit naar Better Regulation Unit in het Verenigd Koninkrijk is hier illustratief (zie bv. RPA 1998).

- *Vergroten van de transparantie en de betrokkenheid*

Binnen alle OESO-landen kan een tendens worden vastgesteld naar een meer open en overlegde beleidsvoering. Informatie over en kennis van de beleidsproblemen en de effecten van mogelijke oplossingen zijn echter cruciale voorwaarden voor een goede functionering van het maatschappelijk overleg. Beleidsevaluatie brengt de effecten van (alternatieve) beslissingen in kaart. Om deze reden is beleidsevaluatie in vele landen nauw verbonden met processen van inspraak en overleg.

- *Ex post evaluatie*

Specifiek voor ex post evaluatie van bestaande regelgeving zijn er enkele bijkomende motieven. Ten eerste is deze regelgeving dikwijls tot stand gekomen zonder voorafgaandelijke systematische analyse van de verwachte effecten. Een ex post analyse kan dan worden gebruikt om deze regelgeving alsnog te evalueren zodat knelpunten en verbeteringsmogelijkheden worden geïnventariseerd. Ten tweede is, welke voorafgaandelijke analyse er ook is gebeurd, een ex post analyse na een zekere periode altijd zinvol omdat de sociale, economische, institutionele en beleidsmatige omstandigheden veranderd kunnen zijn. Ten derde kan ex post evaluatie ook complementair zijn ten aanzien van ex ante evaluatie. Terwijl ex ante evaluatie veelal is toegespitst op de te onderzoeken voorgenomen regelgeving in kwestie, kan ex post evaluatie meerdere afzonderlijk tot stand gekomen regels tegelijk evalueren en zo beter dwarsverbanden en cumulatieve effecten blootleggen.

4. *Wat wordt er geëvalueerd ?*

Er is a priori geen reden om een onderscheid te maken tussen verschillende soorten regelgeving. Zowel wetgeving als uitvoeringsreglementering komen voor evaluatie in aanmerking. De praktijk verschilt echter sterk van land tot land. De verschillen zijn meestal te wijten aan historische en institutionele factoren en minder het gevolg van een bewuste keuze. Wel kan een evolutie worden vastgesteld naar een breder toepassingsgebied, waarbij naast regelgeving in strikte zin ook sommige beleidsnota's en -plannen systematisch worden geëvalueerd (bv. Nederland, De Vries en Tonk 1998).

In sommige landen is deze evaluatie (in welbepaalde gevallen) verplicht. In andere landen/gevallen is evaluatie vrijwillig of wordt zij achterwege gelaten. Uitzonderingen zijn bovendien vaak ruim geformuleerd. Deze praktijk reflecteert de nood aan het stellen van *prioriteiten*. Er is immers enerzijds geen enkele overheidsbeslissing die niet aan een evaluatie kan onderworpen worden. Anderzijds vergt het uitvoeren van een volledige en gedetailleerde evaluatie dikwijls veel tijd en middelen. Er moeten dan ook keuzen worden gemaakt. Dit gebeurt meestal op twee niveaus: bij de selectie van te evalueren regelgeving en bij het vooropgestelde detailniveau van de evaluatie.

Niet alle regelgeving wordt dus in dezelfde mate aan dezelfde soort evaluatie onderworpen⁴. Het blijkt belangrijk om *selectief* tewerk te gaan en de inspanningen daar te concentreren waar de kosten van evaluatie verantwoord zijn ten opzichte van de verwachte omvang van de effecten van de regelgeving. Selectiviteit is tevens aangewezen om de nodige steun voor het evaluatieproces te verkrijgen en betekenisvolle resultaten te kunnen realiseren (De Vries en Tonk 1998). Daaraan gekoppeld blijkt ook de beleidsimpact te kunnen toenemen (OMB 1997).

In de meeste landen werd een *procedure en taakverdeling* uitgewerkt voor het vastleggen van de prioriteiten. Globaal zijn er bij *ex ante* evaluatie twee benaderingen. In sommige landen gebeurt de selectie van de formeel te evalueren reglementering (en de bepaling van de diepgang van de analyse) door een ambtelijke commissie (bv. Nederland). In andere landen werden criteria vastgelegd, maar ook dan spelen bepaalde bevoegde overheidsinstanties een belangrijke rol. Met name kunnen zij vrijstellingen verlenen of omgekeerd voor regelgeving die niet beantwoordt aan de criteria toch een evaluatie opleggen (bv. in de VS). Voor *ex post* evaluaties is het opvallend dat het bedrijfsleven meestal zeer nauw wordt betrokken bij de selectie. Dit gebeurt o.m. via werkgroepen, samengesteld uit vertegenwoordigers van diverse maatschappelijke groeperingen (bv. de Council on Business Regulation in Australië, en de Better Regulation Task Force in het Verenigd Koninkrijk).

Verenigd Koninkrijk

⁴ In Nederland bv. is gebleken dat ongeveer 8 à 10% van de totale jaarlijkse hoeveelheid regelgeving voor toetsing aan de vragenlijst voorgenomen regelgeving in aanmerking komt (De Vries en Tonk, 1998). In Canada gebeurt voor ongeveer 10 % van de reglementering een gedetailleerde analyse. Voor ongeveer 30% gebeurt een beperktere screening. Voor de resterende 60% is de diepgang van de analyses minder groot (Apogee Research, 1997).

- ◆ Het evaluatiesysteem is vastgelegd in de “Regulatory Appraisal Guide” 1998; zie tevens “Principles of Good Regulation” 1997.
- ◆ Beleidseffectenrapportage gebeurt via zgn. “Regulatory Impact Assessment” (RIA).
- ◆ Ondersteuning, coördinatie en bewaking gebeurt door het Cabinet Office Better Regulation Unit (BRU), er zijn tevens “Departmental Better Regulation Units” binnen elk departement.
- ◆ Bepaling van evaluatieprioriteiten vindt plaats aan de hand van criteria en door de Better Regulation Task Force.
- ◆ Een regelgevingsoverzicht wordt twee maal per jaar gepubliceerd.
- ◆ Referenties van handleidingen zijn o.a. “The Better Regulation Guide” (BRU 1998) en “Appraisal and Evaluation in Central Government”. (HM treasury 1997). Tevens gespecialiseerde handleidingen voor een specifiek beleidsdomein zoals “Policy Appraisal and the Environment” (DETR 1998).
- ◆ Meer informatie o.m. op <http://www.cabinet-office.gov.uk/bru/index.htm>

Verenigde Staten

- ◆ Het evaluatiesysteem is vastgelegd in Executive Order EO12866 Regulatory Planning and Review.
- ◆ Beleidseffectenrapportage gebeurt via zgn. Economic Analysis (EA); in de praktijk wordt nog de oude benaming “Regulatory Impact Analysis (RIA) gehanteerd.
- ◆ Ondersteuning, coördinatie en bewaking gebeurt door het Office of Information and Regulatory Affairs (OIRA) van het Office of Management and Budget (OMB), tevens interne cellen binnen elk departement (bv. het Office of Policy, Planning and Evaluation (OPPE) binnen het Environmental Protection Agency (EPA).
- ◆ Bepaling van evaluatieprioriteiten vindt plaats via criteria vastgelegd in EO12866 en OMB.
- ◆ Een regelgevingsoverzicht wordt gepubliceerd in de Unified Regulatory Agenda (twee maal per jaar).
- ◆ Referenties van handleidingen zijn o.a. “Economic Analysis of Federal Regulations Under Executive Order 12866” (OMB 1996). Tevens gespecialiseerde handleidingen voor een specifiek beleidsdomein zoals “Guidelines for performing Regulatory Impact Analysis” (EPA 1991).
- ◆ Meer informatie o.m. op <http://www.whitehouse.gov/WH/EOP/OMB/html/ombhome-plain.html>

Een ander opvallend kenmerk van de procedures in de landen met de grootste traditie is dat periodiek een lijst van geplande regelgeving en evaluaties *publiek* wordt gemaakt. Daarop wordt vermeld welke regelgeving de daarop volgende periode kan worden verwacht en voor welke daarvan een formele evaluatie is gepland.

5. *Hoe wordt er geëvalueerd (methodologie) ?*

De methoden die worden gebruikt om de effecten van regelgeving te beschrijven en te analyseren lopen sterk uiteen. Zij betreffen onder meer kosten-batenanalyse, kosten-effectiviteitsanalyse, socio-economische impactanalyse, effectenstudies (bedrijfseffecten, KMO-effecten, milieu-effecten, ...), multi-criteria analyse, kostenanalyse, budgettaire impactanalyse, check-lists, enz. (RPA 1998). Er is echter duidelijk een *evolutie merkbaar* naar methoden die een ruimere set van directe en indirecte effecten in aanmerking nemen en naar methoden die zowel de negatieve als de positieve effecten beschouwen (Jacobs 1997, OECD 1996b).

Elk van de vermelde methoden heeft voor- en nadelen. Daarom is *flexibiliteit* in de keuze van de te hanteren methodologie aangewezen, zodat geval per geval de beste techniek voor het vraagstuk in kwestie kan worden gebruikt. De keuze van de methode zal m.a.w. worden bepaald door de verwachtingen en doelstellingen van de evaluatie, de aard en verwachte omvang van de directe en indirecte effecten, de beschikbaarheid van informatie, de aanwezige kennis en deskundigheid, enz. Toch kunnen vanuit de praktijk drie algemene richtlijnen of aandachtspunten worden vermeld.

Het eerste aandachtspunt sluit aan bij de vermelde evolutie op methodologisch vlak. In de meeste landen is een afweging van de kosten en baten van de regelgeving een essentieel onderdeel van de evaluaties of evolueert de praktijk in die richting⁵. Belangrijk daarbij is de vaststelling dat de principes van een kosten-batenanalyse (KBA) niet overboord worden gegooid omdat kwantificering soms moeilijk is. Uit de praktijk blijkt dat de idee achter KBA belangrijker zijn dan de methodologisch correcte en volledige toepassing ervan. Deze idee is dat men bij elke overheidsbeslissing ernaar zou moeten streven, zonder dat dit een harde voorwaarde is, dat de baten van reglementering de kosten verantwoorden, en dat de gekozen optie de baten maximaliseert en de kosten minimaliseert. Dit principe de kern van KBA en is ruim aanvaard in de OESO-landen als één van

⁵ Illustratief in dit verband is de vervanging in 1996 van de vroegere 'Compliance Cost Assessment' in het Verenigd Koninkrijk, die uitsluitend gericht was op het in kaart brengen van de kosten van reglementering voor het bedrijfsleven, naar de 'Regulatory Appraisal' die een analyse van zowel de kosten als de baten van de reglementering vereist.

de centrale beginselen in analyses en evaluaties van regelgeving, onafhankelijk van de concrete analysemethode die wordt gevolgd. Evaluatiesystemen zouden dus formeel moeten erkennen dat het *kosten-batenprincipe belangrijk* is voor de beoordeling van overheidsacties, maar dat een volledige, formele kosten-batenanalyse niet altijd mogelijk, wenselijk of nodig is. De concrete keuze van analysetechniek moet gebaseerd zijn op het praktische oordeel over de noodzaak, de haalbaarheid en de kostprijs (OECD, 1997a). Dit is duidelijk de benadering die men in een heel aantal OESO-landen heeft gekozen (bv. het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Noorwegen, Zweden, de Verenigde Staten, Canada en Australië).

Het tweede aandachtspunt nuanceert het vorige. De KBA methodiek is belangrijk, maar evaluaties zijn daartoe zeker niet beperkt. De verdelingseffecten, de uitvoerbaarheid en de handhaafbaarheid worden zeer dikwijls mee onderzocht. *Ook de effecten op specifieke aandachtspunten* van het beleid worden vaak in kaart gebracht (bv. effecten voor KMO's, gevolgen voor de administratieve lasten, effecten voor het milieu, coördinatie met reeds bestaande regelgeving, ...). Dezelfde minimale inhoud van evaluatierapporten komt overgens vrij algemeen terug in verschillende landen:

- Beschrijving: uitleg van het doel en de inhoud van het voorstel;
- Alternatieven: aangeven waarom de gekozen optie beter voldoet dan mogelijke alternatieven (rechtvaardigt het probleem overheidsinterventie?, als dit het geval is, is regulering de meest effectieve en efficiënte manier van overheidstussenkomst?, waarom is de gekozen reguleringsvorm het meest aangewezen?);
- Kosten en baten: indentificeren en kwantificeren van de kosten en baten van de reglementering en kwalitatieve analyse indien kwantificering niet (volledig) mogelijk is; (leidt de voorgenomen regelgeving tot een redelijke verhouding tussen baten en kosten?);
- Verdeling van kosten en baten: in kaart brengen van de kosten en baten voor groepen van de economie en de bevolking (Hoe zijn de baten verdeeld? Wie draagt de kosten?);
- Andere effecten: wat zijn de effecten op specifieke aandachtspunten (bv. internationale concurrentiepositie, KMO's, andere relevante factoren, ...);
- Uitvoering en handhaving: beschrijving van de genomen en te nemen maatregelen om de correcte uitvoering en handhaving te garanderen (Hoe zal de uitvoering gebeuren en de naleving van de reglementering worden opgevolgd en gehandhaafd?);
- Consultatie: samenvatting van de consultaties die intern en extern hebben plaatsgevonden met het oog op de probleemanalyse, de uitwerking van de regelgeving, en de analyse van kosten en baten (op welke manier werden de doelgroepen geconsulteerd en wat is hun mening over de voorgenomen regelgeving en zijn effecten?).

Een derde aandachtspunt is dat de noodzakelijke flexibiliteit best enigszins wordt ingeperkt door een gestandaardiseerd afwegingskader dat de mogelijke analysemethoden aangeeft en de richtlijnen voor de toepassing van elke methode vastlegt. Dergelijke *standaardisering* blijkt belangrijk te zijn voor de effectiviteit van de evaluaties en voor de vergelijkbaarheid van de analyses en analyseresultaten (bv. Hahn 1996). In verschillende landen werden daartoe schriftelijke richtlijnen of handleidingen opgesteld (o.m. in Canada, Australië, de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Nederland, Noorwegen en Zweden)⁶.

6. Door wie gebeurt de evaluatie ?

De ervaring leert dat twee benaderingen niet werken in de praktijk: de analyses volledig overlaten aan de personen en instanties die verantwoordelijk zijn voor de voorbereiding en opmaak van nieuwe regelgeving, of volledig overlaten aan een aparte, gespecialiseerde afdeling (OECD 1996a).

Indien de evaluaties worden uitgevoerd door *afzonderlijke cellen of afdelingen*, ontstaat er een scheiding tussen de opmaak van effectenrapporten en de beleidsontwikkeling. Evaluaties krijgen dan snel een politieke functie om reeds genomen beslissingen te verdedigen, zodat de geloofwaardigheid verloren gaat. Bovendien moet worden beklemtoond dat het *opmaakproces* in feite belangrijker is dan de uitkomst van de analyse. De grootste bijdrage aan de kwaliteit van de regelgeving komt niet van de precieze berekeningen en getallen in de analyses, maar van het inzicht dat men door het uitvoeren van de analyses verkrijgt in de problematiek en de mogelijke oplossingen (Jacobs 1997). Een scheiding tussen de opmaak van effectenrapporten en de beleidsontwikkeling is dan ook nefast (Deighton-Smith 1997). Beide moeten samenspreken. Evaluaties gebeuren dan ook best zo vroeg mogelijk tijdens de beleidsvoorbereiding.

---

⁶ Voor een beschrijving en beoordeling zie Hopkins (1997a en 1997b).

Administraties aan de andere kant zijn vaak in de eerste plaats begaan zijn met de eigen, specifieke beleidsmaterie en doelen en zijn over het algemeen minder bekommerd om het geheel van de effecten en neveneffecten van hun beleid. Deze beleidsmakers bezitten vanuit hun opleiding en ervaring bovendien meestal niet de deskundigheid om brede effectenstudies uit te voeren. Daardoor zijn de methoden en voordelen van impactanalyses bij afzonderlijke departementen ook relatief onbekend en onbemind. Onder deze omstandigheden blijken evaluatiesystemen op termijn vast te lopen door een minimalistische invulling. Ook in deze benadering dreigen evaluaties dus te verwateren tot een louter formele, papieren oefening, met weinig impact op de werkelijke besluitvorming (Jacobs 1997).

Daarom werd in alle landen waar systematische evaluatie van de regelgeving ingeburgerd is, een *combinatie* van beide voorgaande benaderingen uitgewerkt: de evaluatie gebeurt gedecentraliseerd, met begeleiding en bewaking door de gespecialiseerde cellen of afdelingen. Deze cellen hebben dikwijls de richtlijnen en handleidingen opgesteld, verzorgen opleidingen en staan open voor problemen die men bij de uitvoering van de analyses ondervindt. Naast een ondersteunende taak, hebben zij ook een rol bij het coördineren van de verschillende studies en bij de kwaliteitscontrole achteraf. In een aantal gevallen zijn deze cellen tevens bevoegd om de evaluatieprioriteiten vast te leggen. In andere gevallen is hiervoor een afzonderlijke afdeling of commissie verantwoordelijk (cfr. supra).

Wanneer er in de beginfase onvoldoende expertise binnen de overheid zelf aanwezig is, gebeuren deze taken soms door *externe consultants*. Uitbesteding aan studiebureaus komt ook frequent voor wanneer zeer moeilijke analyses moeten gebeuren (RPA 1998), maar wordt op langere termijn gezien niet wenselijk geacht (Deighton-Smith 1997). Overheden zouden immers steeds zelf de hoofdrolspelers moeten zijn, zodat zij in staat zijn om de werkwijzen en implicaties van de analyses volledig te begrijpen, een scheiding tussen evaluatie en beleidsontwikkeling wordt vermeden en de noodzakelijke leerprocessen en culturele veranderingen kunnen plaatsvinden.

Nederland

- ◆ Het evaluatiesysteem is vastgelegd in “Marktwerking, Deregulering en Wetgevingskwaliteit” (1995) en het “Plan van Aanpak Voorgenomen Regelgeving” (1995).
- ◆ Beleidseffectenrapportage gebeurt via de “Vragenlijst Voorgenomen Regelgeving”, met als onderdelen de bedrijfseffectentoets, de milieutoets en de uitvoerbaarheid/ handhaafbaarheidstoets (wetgevingstoets).
- ◆ Ondersteuning, coördinatie en bewaking gebeurt door het Gezamenlijk Steunpunt Voorgenomen Regelgeving (GSVR) in Nederland.
- ◆ Bepaling evaluatieprioriteiten vindt plaats door de “Interdepartementale Werkgroep Voorgenomen Regelgeving”.
- ◆ Een regelgevingsoverzicht wordt gepubliceerd in het “overzicht van de voorgenomen regelgeving met substantiële effecten voor bedrijfsleven, milieu en uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid” (drie maal per jaar).
- ◆ Referenties van handleidingen zijn o.a. “Effecten Ontwerp-Regelgeving” (1995), en “de bedrijfseffectentoets, checklist en toelichting” (1995); “de milieutoets, checklist en toelichting” (1995); “handleiding effectmeting uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid” (1997).
- ◆ Meer informatie o.m. op <http://www.minez.nl/mdw/>

Canada

- ◆ Het evaluatiesysteem is vastgelegd in de Federal Regulatory Policy 1995 de Federal Regulatory Process Management Standards 1996.
- ◆ Beleidseffectenrapportage gebeurt via zgn. Regulatory Impact Analysis Statements (RIAS)
- ◆ Ondersteuning, coördinatie en bewaking gebeurt door het Regulatory Affairs Directorate van het Treasury Board Secretariat (TBS).
- ◆ Bepaling van evaluatieprioriteiten vindt plaats via criteria.
- ◆ Periodiek regelgevingsoverzicht wordt gepubliceerd in het Federal Regulatory Plan (jaarlijks).
- ◆ Referenties van handleidingen zijn o.a. de “RIAS Writer’s Guide” (TBS 1992), de “Technical Guide to Regulatory Impact Analysis” (TBS 1994), de “Benefit/Cost Analysis Guide for Regulatory Programs” (TBS 1995).
- ◆ Meer informatie o.m. op http://www.tbs-sct.gc.ca/tb/rad/index_e.html

Het belang van een *goede betrokkenheid* van de doelgroepen en het brede publiek wordt in verschillende landen herhaaldelijk onderstreept (RPA 1998, BRU 1997, TBS 1996, ...). Inspraak en openbaarheid blijken belangrijk te zijn voor de kwaliteit van de evaluaties en voor het draagvlak voor de analyses en analyseresultaten. Doelgroepen spelen meestal een rol bij de

selectie van de analyseprioriteiten (cfr. supra). Consultatie van de betrokken doelgroepen gebeurt nadien best in een vroeg stadium van de beleidsontwikkeling en zou moeten worden voortgezet terwijl de beleidsvoorbereiding vordert. Na de opmaak worden ontwerpevaluaties dikwijls, samen met de ontwerpregelgeving, gepubliceerd en voor commentaar voorgelegd aan adviesinstanties en het brede publiek.

Voor *ex post* evaluatie van bestaande regelgeving ligt de taakverdeling anders dan bij *ex ante* evaluatie. Bij *ex post* evaluaties wordt meestal aangedrongen op een *onafhankelijke* analyse (Holmes 1997, Arrow 1996, IC 1997, ORR 1997). Verantwoordelijke overheidsdepartementen kunnen te nauw betrokken zijn bij bestaande reglementering. De reglementering kan belangen gecreëerd hebben waardoor aanpassingen worden tegengewerkt. Aan de andere kant is bij de betrokken departementen meestal veel nuttige kennis en informatie aanwezig. De ervaring met *ex post* evaluatie is volgens de OESO momenteel nog te beperkt om nu reeds uit te maken hoe de taakverdeling terzake best wordt georganiseerd (OECD 1997a). In de meeste landen gaat het immers nog om een ad hoc in plaats van een systematisch proces, hoewel ook daar stilaan verandering in komt (cfr. bv. het Verenigd Koninkrijk, RPA 1998).

7. *Hoe gebeurt de integratie in het besluitvormingsproces ?*

Uit de praktijk blijkt dat evaluaties soms een geringe invloed hebben op de uiteindelijke beleidsbeslissingen (OECD 1996b, RPA 1998). In de meeste landen is men dan ook meer aandacht gaan schenken aan de integratie van evaluaties in het besluitvormingsproces. Naast een goede prioriteitenstelling en taakverdeling gebeurt dit vooral via het vastleggen van *kwaliteitscriteria* voor regelgeving. Dergelijke criteria of principes voor goede regelgeving worden vaak vastgelegd op het hoogste politieke niveau (parlement, regering) en bevatten steeds zowel *inhoudelijke* als *procedurele vereisten* voor *ex ante* en *ex post* evaluatie van reglementering (bv. in Australië, Canada, Duitsland, Nederland en de Verenigde Staten en in beperktere mate tevens in Finland, Japan, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Zweden en het Verenigd Koninkrijk, zie tevens OECD 1995, RPA 1998).

Direct hieraan gekoppeld wordt vaak tevens de wijze vastgelegd waarop zal worden gecontroleerd of aan de vooropgestelde principes van goede regelgeving wordt voldaan. In sommige landen moeten de resultaten van deze toetsing bijvoorbeeld worden opgenomen in een *verslag of in de memorie van toelichting* bij een nieuwe wet (bv. Australië, Canada, Nederland, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten). Een verwante techniek is de *verplichte openbaarmaking* van evaluaties vooraleer over de definitieve reglementering wordt beslist.

Een andere veel gehanteerde techniek om de integratie van effectenanalyses in de besluitvorming te versterken, is het toekennen van *expliciete verantwoordelijkheden* voor de kwaliteit van de regelgeving aan een bepaalde minister, een afdeling of departement. Het meest verregaand is de bevoegdheid van bepaalde cellen of departementen om ontwerpregelgeving waarvoor geen afdoende voorafgaandelijke effectenstudie werd opgemaakt tegen te houden (bv. Nederland). Er kan echter worden vastgesteld dat van deze bevoegdheid weinig gebruik wordt gemaakt en dat zij in Canada en de Verenigde Staten, waar deze bevoegdheid vroeger bestond, werd afgebouwd. De achterliggende reden is dat het van groter belang wordt geacht om een verandering van de beleidscultuur binnenin de departementen te stimuleren en hen te overtuigen van de zin van evaluaties, dan geval per geval de gemaakte evaluaties te gaan beoordelen of afkeuren (Apogee Research 1997, Morall 1997). Wat wel gebeurt, is dat deze afdelingen soms een *jaarverslag* publiceren over de effectiviteit van het evaluatiesysteem en de naleving van de evaluatieverplichtingen (bv. ORR in Australië, OMB in de VS).

Voor *bestaande reglementering* blijkt uit onderzoek dat de doorwerking van de resultaten van evaluaties groter zijn indien de evaluatie in de regelgeving zelf is opgenomen (Winter 1990). Er is dan een plaats op de politieke agenda gereserveerd. Opname in de regelgeving is onder verschillende vormen mogelijk (Andriessen 1987):

- via automatische herzieningsclausules of 'horizontartikelen' ("sunsetting") die een eindtermijn voor wetten bepalen. Een evaluatie moet dan uitmaken of de regeling wordt verlengd;
- via een 'wetsevaluatief artikel', waardoor een evaluatie van de regelgeving binnen een bepaalde termijn of met een bepaalde frequentie wordt opgelegd;
- via 'rapportageartikels', die periodieke verslaggeving over (bepaalde aspecten van) de reglementering verplichten;
- via een evaluatiebevoegdheid, toegekend aan een bepaald orgaan.

8. *Andere aandachtspunten*

Vanuit de praktijkervaring *komen* nog enkele *andere belangrijke aandachtspunten* naar voor en kunnen enkele reeds vermelde punten worden onderstreept:

- De ervaring met effectenrapporten is over het algemeen positief. Het beste bewijs is misschien dat alle landen die ermee begonnen zijn, nadien het gebruik ervan alleen maar verbreed en meer geformaliseerd hebben (OECD 1996a). *Evaluaties verbeteren de besluitvorming*, vooral doordat men een beter inzicht heeft in de effecten van verschillende alternatieven om een bepaalde doelstelling te bereiken. Toch is het opstellen van goede evaluaties in de praktijk niet altijd gemakkelijk en zullen, voor zover dit zou worden verwacht, harde uitspraken over de wenselijkheid of onwenselijkheid van een bepaalde (vorm van) reglementering in vele gevallen onmogelijk zijn. Evaluaties blijven *slechts hulpmiddelen* voor de besluitvorming in parlement, regering en administratie en kunnen deze besluitvorming niet vervangen (OECD 1997a, Arrow 1996, Kopp 1997).
- Een *scheiding van de beleidsontwikkeling en de beleidsevaluatie is nefast*. Dit geldt niet alleen voor de vraag wie de evaluatie uitvoert (cfr. supra) maar ook voor de vraag wanneer de evaluatie gebeurt (Deighton-Smith 1997). Daarom komt in de richtlijnen of handleidingen steeds de verplichting terug om evaluaties zo vroeg mogelijk in de beleidsvoorbereiding te starten, en niet pas nadat de grote lijnen vastliggen.
- Bij de opmaak van effectenrapporten is de *keuze van alternatieven* cruciaal. Daarom worden vaak specifieke handleidingen opgesteld omtrent de selectie van beleidsalternatieven. Ook de praktijk om de problematiek en de mogelijke oplossingsrichtingen reeds in een zo vroeg mogelijk stadium met betrokken partijen te bespreken, is hierop gericht. Doelgroepen zijn immers vaak een belangrijke inspiratiebron voor alternatieven.

Australië

- ◆ Het evaluatiesysteem is vastgelegd in de Council of Australian Governments Agreement 1995 en de legislative Instruments Act 1996, zie tevens “Office of of Regulation Review, an introduction” (1995).
- ◆ Beleidseffectenrapportage gebeurt via zgn. Regulation Impact Analysis.
- ◆ Ondersteuning, coördinatie en bewaking gebeurt door het Office of Regulation Review (ORR).
- ◆ Bepaling evaluatieprioriteiten via criteria en door IRR samen met de Council on Business Regulation.
- ◆ Referenties van handleidingen zijn o.a. de “Guide to Regulation” (ORR 1997).
- ◆ Meer informatie o.m. op <http://bilbo.indcom.gov.au/orr/>

Zweden

- ◆ Het evaluatiesysteem is vastgelegd in Goda seder inom RRV en de Förordning med instruktion för Riksrevisionsverket.
- ◆ Beleidseffectenrapportage gebeurt via zgn. konsekvensutredning (Impact assessment).
- ◆ Ondersteuning, coördinatie en bewaking gebeurt door het Riksrevisionsverket (RRV) (National Audit Bureau).
- ◆ Bepaling van evaluatieprioriteiten vindt plaats via criteria en door het RVV.
- ◆ Referenties van handleidingen zijn o.a. “Sec.14-konsekvensutredning” (RVV 1995)
- ◆ Meer informatie o.m. op <http://www.rrv.se/>

- Informatie is vrijwel steeds beschikbaar, zij het onder variërende vormen en kwaliteit. Een analyse blijkt dus altijd mogelijk, maar de volledigheid en diepgang zal verschillen (OECD 1997d). Toch blijkt een degelijke evaluatie moeilijk

te uitgevoerd te kunnen worden indien de basisinformatie niet voorhanden is. Een evaluatiebeleid moet dus worden gekoppeld aan een *beleid* gericht op het verzamelen van het nodige *basismateriaal* (Broder 1997).

- Begeleiding, controle en *opvolging van de kwaliteit* van de uitgevoerde evaluaties is essentieel (OECD 1997a, Hanh 1996 Arrow 1996, ...), bv. via de opmaak van richtlijnen en handleidingen, vorming en begeleiding van de met de opmaak van de regelgeving belaste afdelingen, regelmatige inspraak en volledige openbaarheid van afgewerkte ontwerpevaluaties, externe peer reviews door deskundigen, opvolging en kwaliteitscontrole door de gespecialiseerde afdelingen, ... (RPA 1998). Ook hier kunnen de vereisten verschillen naargelang het belang van de reglementering.
- Een doelmatig gebruik van de middelen wordt bevorderd door een systematisch en samenhangend *evaluatiebeleid* waarbij niet elke evaluatie louter op zich staat (OECD 1996a, 1997a). Een regelmatige bezinning op de voor wetgeving en het beleid als geheel geldende conclusies die uit individuele evaluaties kunnen worden getrokken, is hiervan een voorbeeld. In de praktijk spelen de vermelde gespecialiseerde cellen vaak deze coördinerende rol.
- Evaluatie van *bestaande regelgeving* is meestal eenvoudiger dan ex ante evaluatie omdat het gemakkelijker is om aan de benodigde gegevens te geraken en er reeds ervaring bestaat met de uitvoering. Aan de andere kant is de beleidsimpact dikwijls kleiner. Een bestaande situatie levert immers altijd voordelen op voor een bepaalde groep en als gevolg daarvan kan de weerstand tegen verandering sterk zijn. Een ander probleem zijn de uitgaven die reeds gedaan werden voor de naleving van de bestaande reglementering (zgn. sunk costs). Daarom is over het algemeen de wijziging van bestaande regelgeving veel moeilijker dan meteen te trachten goede regelgeving op te stellen (Deighton-Smith 1997). Initiatieven voor ex post evaluatie van de reglementering moeten bijgevolg *steeds gepaard gaan met initiatieven voor ex ante evaluatie*, anders is het vaak "dweilen met de kraan open".
- De uitwerking van een evaluatiebeleid vereist veelal de ontwikkeling van nieuwe deskundigheid bij een ruime waaier van betrokken actoren, en vooral de ontwikkeling van een andere beleidscultuur. Daarom is een *lange termijnperspectief* en een goede planning en fasering cruciaal (Deighton-Smith 1997).
- Een laatste aandachtspunt dat in alle landen wordt beklemtoond, is de noodzaak aan *politieke steun* van het hoogste niveau. Zonder de daadwerkelijke steun van het parlement en de regering kunnen effectenrapporten nooit een goede doorwerking in de besluitvorming hebben en kunnen ook de andere hiervoor vermelde inhoudelijke, procesmatige en institutionele randvoorwaarden moeilijk worden gerealiseerd (Jacobs 1997). Het is dan ook noodzakelijk om het parlement en de regering te betrekken bij de uitbouw van een evaluatiesysteem en deze daarin een duidelijke plaats te geven (SERV 1997).

9. *Voorstellen voor de uitbouw van een evaluatiesysteem in Vlaanderen*

Op basis van voorgaande analyse wordt hierna een voorstel geformuleerd voor de uitbouw van een evaluatiesysteem in Vlaanderen.

Concreet wordt voorgesteld dat er systematisch voor belangrijke voorgenomen en voor belangrijke bestaande reglementering een *evaluatierapport* (of beleidseffectenrapport) zou worden opgemaakt, waarin de betrokken regelgeving, alsook mogelijke alternatieven, worden getoetst op de relevante positieve en negatieve effecten ervan. Belangrijk is dat deze evaluatie niet beperkt blijft tot één bepaald aspect of één specifieke invalshoek (zoals de lasten voor het bedrijfsleven, de milieu-effecten, ...), maar dat zoveel mogelijk *alle* belangrijke aspecten en effecten op een *geïntegreerde wijze* in kaart worden gebracht. Om de nodige consistentie te verzekeren is een zekere standaardisering nodig, via *handleidingen* die de richtlijnen voor de opmaak van beleidseffectenrapporten bevatten.

Voor de bepaling van wat onder "belangrijke" voorgenomen en "belangrijke" bestaande reglementering moet worden begrepen, wordt voorgesteld dat er een *procedure* wordt uitgewerkt. Het is immers niet mogelijk om voor elke voorgenomen en bestaande regelgeving dergelijke uitvoerige evaluaties uit te voeren (cfr. selectiviteit). Deze procedure start met de periodieke publicatie door de Vlaamse regering van een *overzicht van de voorgenomen regelgeving en wijziging van bestaande regelgeving*. Op basis van deze lijst wordt nadien door de Vlaamse regering, op voorstel van een *interdepartementale werkgroep* en na inspraak, vastgelegd voor welke van deze regelgeving en in welk detail een beleidseffectenrapport moet worden opgemaakt. Ook deze *lijst van geplande evaluaties* wordt bekendgemaakt.

De opmaak van de evaluatierapporten gebeurt, wanneer het belangrijke voorgenomen regelgeving betreft (*ex ante* evaluatie), best *gedecentraliseerd*, door de personen en afdelingen belast met de uitwerking van de betrokken nieuwe regelgeving zelf.

Zij dienen daarin actief te worden ondersteund door een onafhankelijke, gespecialiseerde cel binnen de administratie of het parlement, een *steunpunt voor de evaluatie van de reglementering*. Deze cel dient het evaluatieproces te begeleiden. Zij verzorgt opleidingen en stelt de hiervoor vermelde handleidingen op. Voor belangrijke *ex post* evaluaties blijkt een zekere mate van onafhankelijkheid aangewezen, zodat hier de oprichting van *evaluatiecommissies* per materie zinvol is.

Voor de verankering van de evaluatierapporten in de besluitvorming is een minimale vereiste dat de resultaten van ervan worden *opgenomen in een verslag of memorie van toelichting* bij de nieuwe ontwerp reglementering of wijziging van bestaande reglementering. De effectenstudie moet bovendien publiek beschikbaar zijn. De belangrijkste voorwaarde voor verankering is echter dat (ex ante) evaluaties een *integraal onderdeel* uitmaken van het *besluitvormingsproces zelf*. Dit houdt in dat zij reeds tijdens de beleidsvoorbereiding gebeuren, en niet pas achteraf. Daartoe is de gedecentraliseerde uitvoering en de koppeling met het periodiek overzicht van de geplande regelgeving essentieel. De doorwerking van de resultaten van *ex post* evaluaties in de besluitvorming kan worden ondersteund via bijvoorbeeld een 'horizontaal artikel' of een 'wetsevaluatief artikel' in de regelgeving.

Een goede *betrokkenheid* van de doelgroepen en de bevolking in het hiervoor voorgestelde evaluatieproces is noodzakelijk. De vorm en de partijen waarmee overleg wordt gepleegd, kunnen verschillen naargelang de fase in het evaluatieproces en de aard van de reglementering.

Voorgesteld wordt dat bovenstaande elementen van een evaluatiesysteem voor de milieureglementering worden vastgelegd als onderdeel van *zgn. principes van goede regelgeving*. Deze beschrijven de *inhoudelijke kwaliteitsvereisten* voor de regelgeving en de *instrumenten en procedures* om aan deze vereisten tegemoet te komen. Deze worden best op het hoogste politieke niveau vastgelegd (Vlaams parlement, Vlaamse regering).

Belangrijk is tot slot dat de introductie van een globaal systeem voor de bewaking en opvolging van de kwaliteit van de regelgeving, met bovenstaande kenmerken, moet worden gezien en opgezet als een *langetermijnproces*. De uitwerking van een evaluatiebeleid vereist in Vlaanderen immers de ontwikkeling van nieuwe deskundigheid bij een ruime waaier van betrokken actoren, en vooral van een andere beleidscultuur.

10. Literatuur

- ANDERSON, R.D. e.a. (1998). Competition Policy and Regulatory Reform in Canada, 1986–1997. In *Review of Industrial Organization*, 13(1/2): 177-204, April 1998
- ANDRIESEN, J.H.T.H. e.a. (1987). *Wetsevaluatie tussen wetenschap en beleid*. Tjeenk Willink.
- APOGEE RESEARCH (1997). Regulatory reform through regulatory impact analysis: the Canadian Experience. In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- ARROW, K. e.a. (1996). *Benefit-Cost Analysis in Environmental, Health and Safety Regulations. A Statement of Principles*. Washington D.C., American Enterprise Institute/The Annapolis Center and Resources for the Future.
- BOLHUIS, E. en R. GRADUS (1994). Deregulering: ervaringen in het buitenland. In *Economisch Statistische Berichten*, nr. 3959, 27 april 1994, p. 388-389.
- BRODER, I.E. en J.F. MORALL (1997). Collecting and using data for regulatory decision-making. In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- BRU (1997). Regulatory Compliance Cost Assessment: UK experience. In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- BRU (1998). Cabinet Office/Office of Public Service. Better Regulation Unit. *Better Regulation Guide*. London, HMSO.
- DE VRIES, Y. en J. TONK (1998). Toetsing van milieuregelingen op bedrijfseffecten: de Nederlandse aanpak. In *Energie&Milieu*, nr. 3/1998.
- DEIGHTON-SMITH, R. (1997), Regulatory Impact Analysis: Best Practices in OECD Countries”, in OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- DETR (1998). UK Department of the Environment, Transport and the Regions. *Policy Appraisal and the Environment*. Policy Guidance. DETR.
- DTI (1992). UK Department of Trade and Industry. *Checking the cost to business. A guide to Compliance Cost Assessment*. London, DTI.

- ENVIRONMENT CANADA (1994), *Regulatory Review, Final Report*. Environment Canada, Ottawa.
- EPA (1987). US Environmental Protection Agency. *EPA's use of benefit-cost analysis 1981-1986*. Washington DC, US EPA.
- EPA (1991). US Environmental Protection Agency. *Guidelines for performing Regulatory Impact Analysis*. Washington DC, US EPA.
- EPA (1996). US Environmental Protection Agency. *Re-inventing Environmental Regulation*, Washington DC, USA.
- FARROW Scott and Michael TOMAN (1999). Using Environmental Benefit-Cost Analysis to Improve Government Performance. RFF Discussion Paper 99-11. Washington D.C., Resources for the Future.
- GARCIA, R. (1998). *Federal Regulatory Reform: An Overview*. Washington D.C., Committee for the National Institute for the Environment, Environment and Natural Resource Division.
- GEZAMENLIJK STEUNPUNT VOORGENOMEN REGELGEVING (1995). *Project Martwerking, Deregulering en wetgevingskwaliteit*. Den Haag, Ministerie van Economische Zaken.
- GEZAMENLIJK STEUNPUNT VOORGENOMEN REGELGEVING (1995b). *Effecten Ontwerp-Regelgeving*. Den Haag, Ministerie van Economische Zaken.
- HAHN, R. (1996) *Regulatory Reform: What Do the Government's Numbers Tell Us?*, Conference Paper, Reviving Regulatory Reform, American Enterprise Institute, Washington, D.C., 17 January.
- HM treasury (1991). *Economic Appraisal in Central Government: A Technical Guide for Government Departments*. HMSO.
- HOLMES S. en S. ARGY (1997). Reviewing existing regulations: Australia's national legislative review. In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- HOPKINS, T.D. (1997a). Alternative Approaches to Regulatory Analysis: Designs from Seven OECD Countries, In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- HOPKINS, T.D. (1997b). Alternative Approaches to Regulatory Analysis: Description and Assessment, In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- IC (1997). Industry Commission. *Regulation and its Review 1996-97*, AGPS, Canberra.
- JACOBS, S.H. (1997) An overview of regulatory impact analysis in OECD Countries. In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- KAISER, F.M. en V. A. McMURTRY (1998). *Government Performance and Results Act*. Washington D.C., Committee for the National Institute for the Environment, Environment and Natural Resource Division.
- KOPP, R.J., A.J. KRUPNICK, M. TOMAN. (1997). *Cost-Benefit Analysis and Regulatory Reform: An Assessment of the Science and the Art*. Washington D.C., Resources for the Future.
- Mc GARITY, T.D (1985). *The role of regulatory analysis in regulatory decision making*. A report prepared for the Administrative Conference of the United States. Austin.
- MOORE, J.L. (1995). *Cost-Benefit Analysis: Issues in Its Use in Regulation*. Washington D.C., Committee for the National Institute for the Environment, Environment and Natural Resource Division.
- MORALL, John, F. (1997a). An Assessment of the US Regulatory Impact Analysis Programme. In OECD (1997). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- MORALL, John, F. (1997b). *Using Regulatory Impact Analysis to Improve Legislation and Regulation: The American Experience and its relevance for Central and Eastern European Countries*. In OECD (1997). *Assessing the Impacts of proposed laws and regulations*. Sigma Paper no. 13. Paris, OECD.
- MORGENSTERN, R. (1997). *Economic Analysis at EPA: Assessing Regulatory Impact*. Washington DC, Resources for the Future.
- OECD (1993). *The Design and Use of Regulatory Checklists in OECD Countries*. Paris, OECD.
- OECD (1994). *Improving the Quality of Laws and Regulations: Economic, Legal and Managerial Techniques*. Paris, OECD.

- OECD (1995), “*Recommendation of the Council of the OECD on Improving the Quality of Government Regulation*”, OECD/GD(95)95, OECD, Paris.
- OECD (1996a). *Control and Management of Government Regulation*. Paris, OECD.
- OECD (1996b), *Overview of Regulatory Impact Analysis in OECD Countries*, Paris, OECD.
- OECD (1997a). *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- OECD (1997b). *Environmental Regulatory Reform in OECD Countries*. Paris, OECD;
- OECD (1997c). *The OECD Report on Regulatory Reform*. Synthesis Report. Paris, OECD.
- OECD (1997d). *Assessing the Impacts of proposed laws and regulations*. Sigma Paper no. 13. Paris, OECD.
- OECD (1998) *Checklist on law drafting and regulatory management in Central and Eastern Europe*. sigma papers: no.15, Paris, OECD.
- OMB (1996). Office of Management and Budget. *Economic Analysis of Federal Regulations Under Executive Order 12866*. Washington DC, OMB
- OMB (1997). Office of Management and Budget. *Report to Congress on the Costs and Benefits of Federal Regulations*. Washington DC, OMB
- ORR (1997). Office of Regulation Review. *Guide to Regulation*. Canberra, ORR.
- RPA (1998). Risk & Policy Analysts Ltd. *Economic Evaluation of Environmental Policy and Legislation*. Brussels, European Commission (DG III).
- SERV (1997). *Advies in hoofdlijnen over het voorontwerp decreet milieubeleid: Illustratie vanuit het milieurecht en de reeds in wetgeving omgezette onderdelen aan algemene beginselen van behoorlijke regelgeving*. Brussel, SERV.
- SERV (1998). *Voorstellen voor de uitbouw van een evaluatiesysteem voor de Vlaamse milieureglementering. Een alternatief voor de CEM..* Brussel, SERV.
- SMITH, V.K. (1984). *Environmental Policy under Reagan’s Executive Order: The Role of Benefit-Cost Analysis*. Chapel Hill, University of North Carolina Press.
- TBS (1992). Treasury Board Canada Secretariat. *RIAS Writer’s Guide*. Ottawa, TBS.
- TBS (1994a). Treasury Board Canada Secretariat. *Technical Guide to Regulatory Impact Analysis*. Ottawa, TBS..
- TBS (1994d). Treasury Board Canada Secretariat. *Consultation Guidelines for Managers in the Federal Public Service*, Ottawa, TBS.
- TBS (1995a). Treasury Board Canada Secretariat. *Federal Regulatory Policy*. Ottawa, TBS.
- TBS (1995b). Treasury Board Canada Secretariat. *Benefit/Cost Analysis Guide for Regulatory Programs*, Ottawa, TBS.
- TBS (1995c). Treasury Board Canada Secretariat. *The Federal Regulatory Reform Agenda*. Ottawa, TBS.
- TBS (1996a). Treasury Board Canada Secretariat; *Managing Regulation in Canada*. Ottawa, TBS.
- TBS (1996b). Treasury Board Canada Secretariat; *Federal Regulatory Process Management Standards: Compliance Guide*. Ottawa, TBS.
- VISCUSI, K.W. (1997). *Improving the Analytical Basis for Regulatory Decision Making*. In *Regulatory Impact Analysis. Best practices in OECD Countries*. Paris, OECD.
- VIZO (1996). Vlaams Instituut voor het zelfstandig ondernemen. *Administratieve vereenvoudiging voor de zelfstandigen en KMO*. Een stand van zaken. Brussel, VIZO.
- WILLIS, R. (1997). *Economic Evaluation of Environmental Policy*. Working Document by DG XI. Brussels, DG XI.
- WINTER, H.B. (1990). *Evaluatie van wetgeving*. Terugblik en perspectief. Kluwer.